

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Mourits, E.V.M.

Citation

Mourits, E. V. M. (2016, December 14). *Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)*. Vantilt, Nijmegen. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/45015>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/45015> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Mourits, Esther

Title: Een kamer gevuld met de mooiste boeken : de bibliotheek van Johannes Thysius (1622-1653)

Issue Date: 2016-12-14

Libri historici

Geschiedenis

Op het schutblad van een bloemlezing van traktaten over geschiedbeoefening uit de Bibliotheca Thysiana heeft een lezer geschreven ‘Tempus sumptus pretiosissimus’, ofwel: tijd is zeer kostbaar. De inscriptie zou de conclusie kunnen zijn na het lezen van de traktaten, of misschien was het juist de reden om het ruim 1100 pagina’s tellende boek ongelezen te laten. Wie deze woorden heeft genoteerd is onbekend. Het kan de voormalige eigenaar geweest zijn, die de initialen C.H. en het jaartal 1576 op het voorplat heeft laten aanbrengen. Wat vaststaat, is dat de woorden goed passen bij het onderwerp van de bloemlezing: zeker in een tijd dat geschiedbeoefening nog vooral ten doel had universele waarheden aan het licht te brengen.

Het gaat hier niet om een willekeurig boek. Het is een beroemde verzameling traktaten over de *ars historica*, de kunst van de geschiedenis. Johannes Thysius had de eerste editie in zijn bezit waarvan de titel verwijst naar de belangrijkste bijdrage, geschreven door Jean Bodin (1530-1596).²²⁴ De verzameling verwierf faam als de *Artis historicae penus*, de titel waaronder in 1579 een vermeerderde tweede editie verscheen, samengesteld door Johannes Wolf.²²⁵ Johannes Thysius kocht het boek in 1635 op de veiling van de nalatenschap van zijn oudoom Jacobus, die hoogleraar geschiedenis was geweest aan de universiteit van Marburg.²²⁶

De eerste bijdrage uit de bloemlezing is het oorspronkelijk in 1566 in Parijs gedrukte *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* van Jean Bodin, een van de belangrijkste handboeken voor de studie van de geschiedenis uit de Renaissance. Zijn werk onderscheidt zich van de andere bijdragen doordat het is

geschreven in de vorm van een methode. Bodin was opgeleid als jurist, die zijn lezers van maatstaven wilde voorzien om het waarheidsgehalte van een historische tekst kritisch te kunnen beoordelen, vergelijkbaar met de manier waarop bewijs in de rechtspraak kan worden vastgesteld. Bodin was de eerste die een systematische beschrijving gaf van de studie van geschiedenis, met adviezen voor de manier waarop geschiedschrijving gelezen moet worden. Zijn handleiding voor het beoordelen van de betrouwbaarheid van historici wordt gevolgd door een lijst van auteurs en een kritische beschouwing van hun werk. Zijn boek is nog eeuwenlang van invloed geweest op de ontwikkeling van de historische methode.²²⁷

Het is verleidelijk om in een zeventiende-eeuwse boekenverzamelaar als Johannes Thysius een kritisch lezer te herkennen, die zich bij de aanschaf van boeken liet leiden door de opvattingen van een erkend theoreticus. Thysius kocht het traktaat al op jonge leeftijd uit de collectie van zijn oudoom, net als veel andere belangrijke werken uit zijn bibliotheek. Dat betekent dat hij er gedurende de hele periode dat hij boeken verzamelde over kon beschikken en het in theorie ook werkelijk als een handboek heeft kunnen gebruiken. Maar men treft in het exemplaar in de Bibliotheca Thysiana geen beduimelde pagina’s op de plaats van de door Bodin samengestelde lijst van auteurs, noch aangevinkte titels of aantekeningen die daarvan het bewijs zouden kunnen zijn. Concrete aanwijzingen voor het koopgedrag van Thysius worden ook in dit geval alleen geleverd door de bibliotheek zelf.

Zonder meer is duidelijk dat Thysius een liefheb-

IO. BODINI
METHODVS
HISTORICA,

DVODECIM eiusdem argumenti
Scriptorum, tam veterum quàm
recentiorum, Commentariis adau-
cta: quorum elenchum Præfationi
subiicimus. .J. Ioan. Bodin.

BASILEAE
EX PETRI PERNAE
Officina.

CIO IO LXXVI.
Cum Priuilegio.

Titelpagina van
Methodus historica
van Jean Bodin,
1576

ber geweest moet zijn van het genre geschiedenis. Bestaan de onderdelen libri medici en libri iuridici in de oudste catalogus van 1668 uit respectievelijk slechts 108 en 70 nummers, het onderdeel libri historici telt er maar liefst 465. Wanneer de onderdelen van convoluten apart worden geteld, levert dit een aantal van 793 titels op. Dat betekent dat de rubriek libri historici volgens de catalogus van 1668 ongeveer een derde van het totale aantal titels in de bibliotheek bevat.

Een blik in deze rubriek stelt een hedendaags historicus echter voor verrassingen. Tot de geschiedenisboeken worden publicaties over onder meer aardrijkskunde gerekend, literatuur, kunst, theologie en zelfs een boek over geestverschijningen. Zo vindt men er bijvoorbeeld *Het licht der zee-vaart* van Willem Jansz Blaeu (1571-1638), de *Oeuvres* van François Rabelais (ca. 1494-1553), de *Icones et effigies virorum doctorum* van Jean Jacques Boissard (1528-1602), een *Apologia* van Desiderius Erasmus (1466-1536) en het *Discours et histoires des spectres, visions et apparitions des esprits, anges, demons, et ames* van Pierre Le Loyer (1550-1634).²²⁸ Dat de opvattingen over de aard van het genre sindsdien nogal zijn veranderd, blijkt uit de catalogus die in 1879 van de Bibliotheca Thysiana werd gemaakt, waarin slechts 430 van de genoemde 793 titels bij het onderdeel geschiedenis zijn ingedeeld.²²⁹ Tegenwoordig zouden we de boeken waarschijnlijk weer anders classificeren. Het is niet zeker of Thysius het soort van kennis dat door de boeken in de catalogusrubriek libri historici wordt belichaamd zelf als 'geschiedenis' zou hebben aangemerkt. De catalogus is niet zijn eigen werk, maar dat van boekverkoper Franciscus Heger, die enkele jaren na zijn dood opdracht kreeg de boeken van de bibliotheek te registreren, in de volgorde waarin ze waren opgesteld.

Veilingcatalogi uit die periode geven waarschijnlijk net zo min weer wat in de zeventiende eeuw tot de geschiedenisboeken werd gerekend. De indeling van de catalogi diende vooral een praktisch doel, namelijk een efficiënt verloop van de verkoop. Daarvoor was het onderscheiden van historische werken blijkbaar niet van belang, want het was lange tijd

niet gebruikelijk om ze in een aparte rubriek onder te brengen. Drie van de bovenstaande titels zijn in veilingcatalogi terug te vinden, alle in een rubriek *libri miscellanei*.²³⁰ Zelfs de catalogus van de veiling van de boeken van Jacobus Thysius, een hoogleraar geschiedenis met een uitgebreide historische collectie, kent hooguit een onderdeel *libri philosophici & philologici* voor boeken in het Latijn.²³¹ De boeken in andere talen zijn verder zonder onderscheid bij elkaar gezet. Een vergelijking van collecties geschiedenisboeken van verschillende zeventiende-eeuwse verzamelaars met behulp van veilingcatalogi, zoals in de voorgaande hoofdstukken is uitgevoerd met de juridische en medische boeken, is dan ook niet mogelijk.

Daar komt nog bij dat een veel groter deel van de collectie in theorie tot de geschiedenisboeken kan worden gerekend. In de eerste plaats omdat veel boeken het verleden tot onderwerp hebben. Zowel als het gaat om een verslag van een ontdekkingsreis, waarbij tot dan toe onbekende landen en volkeren zijn aangetroffen, als om een reconstructie van de manier waarop een taal als het klassiek Latijn in het verleden werd gesproken. En in de tweede plaats omdat Thysius vooral relatief oude boeken kocht. Van alle aankopen waarvan het jaar van uitgave bekend is, is bijna tien procent gedrukt voor 1550 en veertig procent voor 1600. En andersom: slechts honderd boeken die Thysius kocht toen hij het meest actief was als verzamelaar, tussen 1648 en 1653, is ook gedrukt in die periode.²³² Werden al die boeken door Thysius beschouwd als dragers van actuele kennis, of van kennis uit of over het verleden? Om uitspraken te kunnen doen over de collectie geschiedenisboeken in de bibliotheek van Johannes Thysius is het eerst nodig om na te gaan van wat er in de zeventiende eeuw onder 'geschiedenis' werd verstaan.

Theorie van de geschiedenis

De term 'geschiedenis' heeft in de loop van de tijd meerdere betekenissen gekregen. Het verleden zelf wordt ermee aangeduid, de herinnering of studie

van het verleden, en ook de schriftelijke weergave ervan wordt geschiedenis genoemd. Het onderscheid mag vanzelfsprekend lijken, maar dat is lange tijd niet zo geweest.

In de oudheid werd geschiedenis beschouwd als een literair genre, nauw verwant aan de retorica vanwege een gedeeld streven om de wereld te begrijpen in concrete, causale en didactische termen. Het belang van geschiedenis was de les die eruit getrokken kon worden.²³³ Daarmee werd het verleden niet beschouwd als een reeks gebeurtenissen die zich door een temporele distantie onderscheidde van het heden, maar als een tijdloze verzameling morele waarden. Taal was de sleutel waarmee deze waarden kenbaar gemaakt konden worden en daarmee was het schrijven van geschiedenis in feite een vorm van taalbeheersing, waarbij de interpretatie van de gebeurtenissen werd opgevat als een taak van de filosofie. Het beschrijven van 'de waarheid' behoorde de intentie van de historicus te zijn, een eigenschap waaraan niet hoefde te worden getwijfeld als er niet aantoonbaar sprake was van partijdigheid. Maar als de belangrijkste reden voor het schrijven van geschiedenis de boodschap is die ermee moet worden overgebracht, is het zo nauwkeurig mogelijk weergeven van de gebeurtenissen uit het verleden niet de eerste vereiste.

Humanistische geleerden ontleenden hun ideeën over geschiedschrijving in de eerste plaats aan voorbeelden uit de klassieke oudheid. In de zestiende eeuw verscheen een aantal publicaties over de theorie van de geschiedschrijving, het genre dat wordt aangeduid met de term *ars historica*.²³⁴ Alle aspecten van het schrijven van geschiedenis komen daarin aan de orde, waaronder de keuze van de bronnen, de selectie van informatie en de opbouw van het betoog. Werken van andere historici werden beschouwd als de meest geschikte bronnen, bij voorkeur van degenen die in tijd zo min mogelijk van hun onderwerp waren verwijderd. De opvattingen van klassieke geschiedtheoretici werden in eerste instantie overgenomen, maar inmiddels was er toch iets fundamenteel veranderd. Om de oudheid wer-

kelijk te kunnen gebruiken als voorbeeld voor het vormgeven van de hedendaagse maatschappij (onder meer wat betreft taal, literatuur, architectuur, rechtstelsysteem en staatsvorm), was een meer exacte reconstructie van aspecten van het verleden noodzakelijk. Om dat te kunnen doen was een nieuwe kritische vorm van geschiedschrijving nodig, gebaseerd op nieuwe maatstaven.

Het was de Italiaan Franciscus Patritius (1529-1597) die als eerste suggereerde dat als geschiedenis wordt geschreven om de herinnering aan zaken uit het verleden te bewaren, daarover dan ook beter gesproken kan worden in termen van 'herinnering' dan 'beschrijving'.²³⁵ Door hem werd onderkend dat (kennis van) het verleden en de beschrijving ervan twee verschillende zaken zijn, een voorwaarde voor het ontstaan van een kritische methode. De nieuwe benadering van geschiedenis als een bron van kennis die wordt onderscheiden van het werk van subjectieve historici maakte een wetenschappelijke benadering mogelijk. Geschiedenis was niet uitsluitend meer een *ars*, een kunst van het schrijven met bijbehorende literaire conventies, maar werd bovendien een object van studie. Het zwaartepunt in de betogen van theoretici, met name van Jean Bodin, verschoof naar de manier waarop geschiedteksten gelezen moesten worden.²³⁶ Uitgangspunt daarvan was het systematisch structureren en beoordelen van kennis over het verleden.

Ondanks deze veranderingen bleven traditionele opvattingen in de beoefening van geschiedenis een overheersende rol spelen. De studie van een verzameling bijzonderheden over het verleden werd volgens de zestiende- en zeventiende-eeuwse humanisten pas wetenschap nadat interpretatie daarvan algemene waarheden aan het licht had gebracht. De doelstelling van het schrijven, maar ook van het bestuderen van geschiedenis, werd nog altijd gezocht in het formuleren van lessen waaruit in het heden profijt getrokken kon worden. Dit zijn opvattingen die ook door filosofen als Bacon en Descartes werden onderschreven.

In 1623 herhaalde Gerardus Johannes Vossius de

woorden van zijn voorgangers door geschiedenis te definiëren als 'de kennis van specifieke feiten, waarvan de herinnering nuttig is om goed en gelukkig te kunnen leven'. Hij deed dat in een boekje, getiteld *Ars historica*, waarin hij zijn ideeën over de beoefening van geschiedenis had samengebracht.²³⁷ Behalve geschiedtheoreticus en praktiserend historicus was Vossius (1577-1649) gedurende tien jaar hoogleraar geschiedenis aan de Leidse universiteit, met als leeropdracht het onderwijs in de welsprekendheid en de chronologie.

Om de kloof tussen de praktijk van de geschiedtheoretici uit de zestiende eeuw en de bibliotheek van Johannes Thysius te overbruggen is Vossius de aangewezen persoon. Vossius was een tijdgenoot van Thysius, een inwoner van de Republiek en bovendien een bijzonder belezen en erudiet man. Hij was auteur van twee bibliografieën over Griekse en Romeinse geschiedschrijving en niet in de laatste plaats: bezitter van een grote bibliotheek. In de woorden van zijn biograaf was de theorie van de geschiedenis van Vossius minder origineel en diepgaand dan die van Bodin of Patritius, maar daarom juist meer representatief voor zijn tijd.²³⁸

In zijn definitie stelt Vossius geschiedenis gelijk aan de kennis van feiten, waarmee hij het nieuwe filosofische concept van de zestiende-eeuwse theoretici lijkt te onderschrijven. Maar net als een aantal van hen, zoals Bartholomaeus Keckermann (1572-1608) en Sebastianus Maccius (1548-1615), was hij nog niet bereid alle implicaties ervan te accepteren.²³⁹ Dit blijkt uit zijn nadere uitwerking van de definitie. Daaraan ligt de overtuiging ten grondslag dat er twee soorten kennis bestaan: die van universele en specifieke feiten. Het eerste is het terrein van de filosofen, het tweede van de historici. De vraag naar de aard van deze 'specifieke feiten' beantwoordde Vossius met een beschrijving van de onderwerpen waar de geschiedbeoefening zich mee bezighoudt. Allereerst was er volgens hem sprake van natuurlijk, goddelijke en menselijke geschiedenis. 'Menselijke geschiedenis' omvatte aardrijkskunde, chronologie, genealogie en 'werkelijke geschiedenis', ofwel

- [p. 209] Boekband van het *Astronomicum caesareum*, met daarop de initialen van de Engelse koning Hendrik VIII (HR ofwel: Henricus Rex)
- [p. 210-211] Illustratie uit het *Astronomicum caesareum* van Petrus Apianus
- [p. 212] Kast in de Bibliotheca Thysiana met daarin de elf delen van de *Atlas maior* van Joan Blaeu en twee Italiaanse stedenboeken
- [p. 213] Frontispice (titelplaat) van het eerste deel van de *Atlas maior*
- [p. 214] Kostbare lederen goudgestempelde boekband, gedecoreerd 'à la fanfare', met in het medaillon op het voorplat het monogram van Johannes Thysius. De band bevat een editie van *La seconde semaine ou enfance du monde* van Saluste Du Bartas, 1584
- [p. 215] Portret van Nicolaas Heinsius, door Jan Maurits Quinkhard, 1723-1771, naar een prent van Abraham de Blois
- [p. 216] Portret van Johannes Walaecus door Anthony van Dyck, opgenomen in de *Icones principum virorum doctorum*, 1646
- [p. 217] Illustratie uit *De dissectione* van Carolus Stephanus (Charles Estienne), 1545
- [p. 218] Facade van het gebouw waarin sinds 1689 de Bibliothèque Mazarine is gevestigd
- [p. 219] Het interieur van Duke Humfrey's Library, de oudste leeszaal van de Bodleian Library in Oxford
- [p. 220] Inscriptie boven de deur van de Bodleian Library: 'Academici van Oxford! Thomas Bodley heeft deze bibliotheek gebouwd voor u en voor de Republiek der Letteren. Moge het een waardevol geschenk blijken.'
- [p. 221] Interieur van de bibliotheek in het El Escorial, de residentie van de Spaanse koning Philips II
- [p. 222] Portret van Johann Ernst Gerhard, maker onbekend
- [p. 223] Portret van P.J. Blok uit de Bibliotheca Thysiana, maker onbekend
- [p. 224] Tekening van de Bibliotheca Thysiana door Jacob Timmermans, 1788

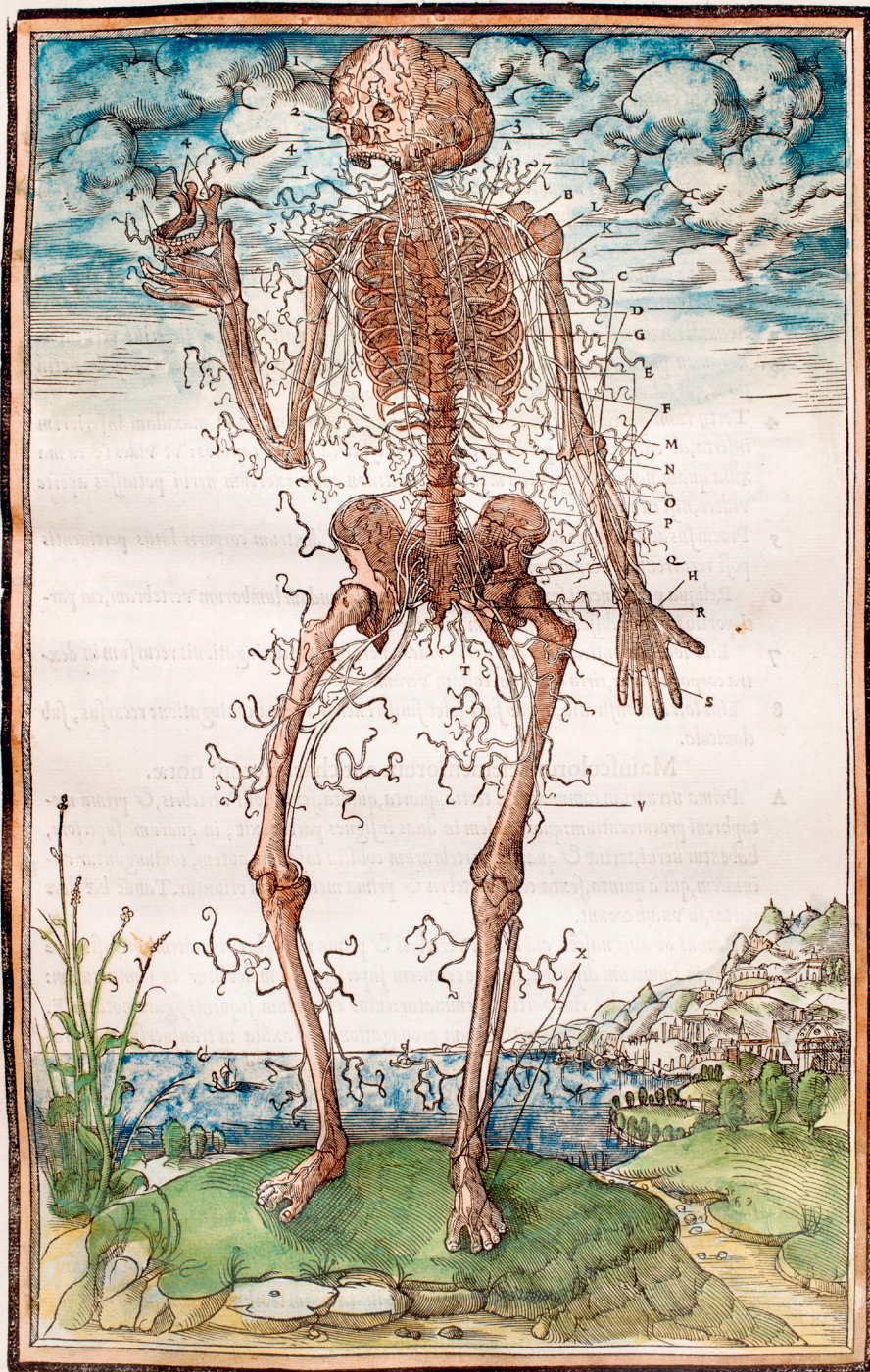

IOANNES DE WÆL
ANTVERPIÆ PICTOR HUMANARVM FIGVRARVM.

Ant. van Dyck fecit aqua forti.

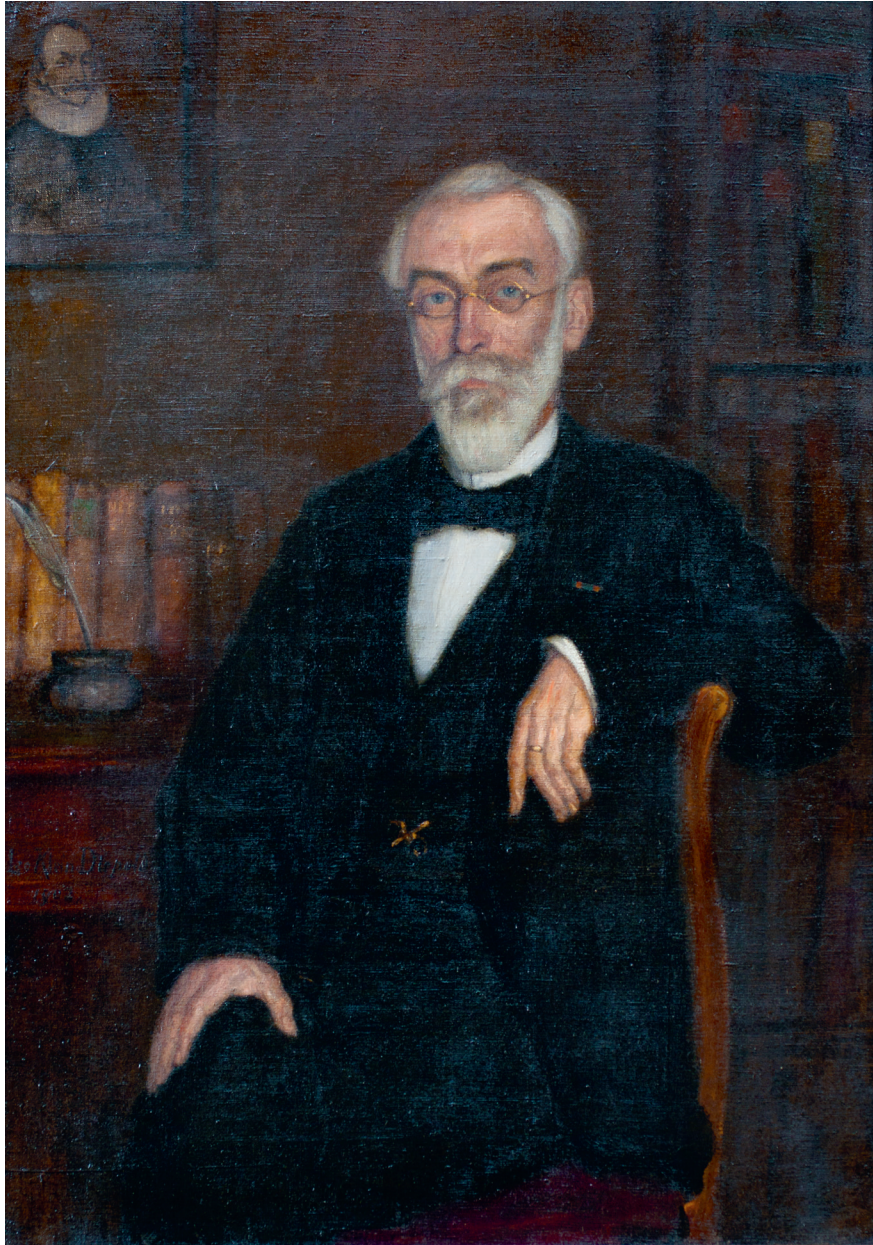

‘geschiedenis die met recht zo wordt genoemd’. Deze laatstgenoemde categorie werd ingedeeld naar onderwerp, in kerkelijke, politieke en culturele geschiedenis. Ten slotte maakte Vossius binnen de politieke geschiedenis een onderscheid naar vormen van geschiedschrijving in plaats van naar onderwerp, in *antiquitates* (‘oudheden’), *memoriae* (‘overleveringen’) en *historia justa*. Met de derde categorie bedoelde hij geschiedenis in de traditionele betekenis van ‘beschrijving van het verleden’, waarin de historicus een oorzakelijk verband tussen de gebeurtenissen had aangetoond, en die van een interpretatie had voorzien. Door zulke subjectieve beschrijvingen van het verleden te beschouwen als feitelijke kennis, heeft Vossius bewezen nog niet alle consequenties van het nieuwe filosofische concept te willen accepteren.²⁴⁰

Dat is misschien te wijten aan het feit dat hij meer historicus was dan filosoof, en in die hoedanigheid moeite had om de conventies van zijn vak los te laten. Degenen die zich in het begin van de zeventiende eeuw net als Vossius bezighielden met het bestuderen van historische werken ofwel met het schrijven ervan, zagen zich geconfronteerd met een almaar groeiende hoeveelheid publicaties. Dankzij de toegenomen belangstelling voor het (met name klassieke) verleden werden er steeds meer geschiedenisboeken geschreven, en steeds meer van die boeken konden worden gedrukt en verspreid. De uitdaging voor historici uit de zeventiende eeuw lag in de eerste plaats in het zich eigen maken en structureren van de kennis die daarin was vastgelegd. Het grootste verschil tussen de opvattingen van Vossius en die van zijn originelere voorgangers is dat hij de praktijk in de theorie heeft willen integreren, ook al was het resultaat niet ideaal.

De geschiedschrijving was nog altijd cumulatief, nieuwe werken werden aan het bestaande corpus toegevoegd zonder de oude overbodig te verklaren. Wat de vernieuwing in de theorie van de geschiedschrijving wel had bewerkstelligd, was dat de oude werken nu ook als product van het verleden werden gezien, waardoor ze op een andere manier werden

gelezen dan voorheen. Desondanks was Vossius door zijn (religieuze) overtuiging in de onveranderlijkheid van de menselijke natuur niet bereid om in de loop van de geschiedenis een proces van verandering te zien. De morele les die uit de geschiedenis diende te worden getrokken ‘om goed en gelukkig te kunnen leven’ was universeel.²⁴¹ Alle geschiedenisboeken in zijn bibliotheek, hoe oud ook en verschillend van kwaliteit, konden daarom zinvol zijn.

Het werk van Vossius maakt duidelijk dat het bezit van een uitgebreide bibliotheek vol oude teksten en geschiedschrijving eerder een belemmering is voor acceptatie van een nieuwe geschiedfilosofie dan een stimulans. In het geval van Thysius kan hooguit worden gesteld dat de aanwezigheid in zijn bibliotheek van een bloemlezing van traktaten van zestiende-eeuwse geschiedtheoretici laat zien dat zijn interesse zich eveneens uitstreckte tot de vernieuwende theorie, maar zich daardoor niet beperkte. Met zijn grote collectie van titels over allerlei onderdelen van de geschiedenis schaaft Thysius zich net als Vossius onder de groep van polyhistoren die zich in de eerste plaats tot doel stelden kennis te verzamelen en te structureren.

Geschiedenis in de bibliotheek

Vossius maakte zijn indeling in de onderwerpen van geschiedenis met de kennis van de bestaande literatuur in zijn achterhoofd, dat wil zeggen terwijl hij werd omringd door de boeken uit zijn bibliotheek. Net als Thysius bezat Vossius een bijzonder goed gesorteerde collectie boeken, waarvan hij – in tegenstelling tot Thysius – zelf aantoonbaar veel gebruik heeft gemaakt. Dat aardrijkskunde door hem werd beschouwd als een onderdeel van de geschiedenis, maakt de aanwezigheid van een boek als *Het licht der zee-vaart* van Willem Jansz Blaeu tussen de *libri historici* in de eerste catalogus van de Bibliotheca Thysiana een stuk minder verrassend. Vossius ging zelfs zover om te stellen dat verschijningen van geesten, engelen, kometen, blikseminslagen en dergelijke zaken deel moesten uitmaken van geschiedverhalen, in

navolging van de klassieke historicus Livius.²⁴² Het eerdergenoemde werk van Pierre le Loyer in de lijst *libri historici* is vanuit zijn optiek dus eveneens gerechtvaardigd.

Dat maakt het niet gemakkelijker iets zinvol te zeggen over de samenstelling van de collectie geschiedenisboeken in de bibliotheek van Thysius. Van een in brede kring onderschreven canon van de geschiedenis was geen sprake, zeker niet zolang het vergaren van zoveel mogelijk kennis het meest nastrevenswaardige ideaal bleef. Er bestond wel enige consensus over de boeken die gelezen moesten worden om de historie van een bepaalde periode, land of volk te leren kennen, maar die was gebaseerd op de autoriteit van historici, die door de opkomst van tekstkritiek steeds meer onder druk kwam te staan. Wel is het mogelijk met dit voorbehoud een indruk te geven van de reikwijdte van de geschiedschrijving die door een zeventiende-eeuwse geleerde als Thysius werd aangekocht en gelezen. Nu aanneemelijk is gemaakt dat zijn tijdgenoot Vossius vanuit dezelfde tradities en overtuigingen geschiedenisboeken heeft verzameld, kunnen diens aanwijzingen voor het lezen van deze boeken worden gebruikt als uitgangspunt.²⁴³

Vossius' opvattingen over de studie van geschiedenis heeft hij in verschillende publicaties vastgelegd. De belangrijkste daarvan is het boekje *De studiorum ratione*, geschreven als handleiding voor een humanistische educatie. Aangezien praktische toepasbaarheid van kennis volgens Vossius de enige reden voor studie moest zijn, heeft hij zijn voorschriften in de eerste plaats gericht op de algemene ontwikkeling van de student. De noodzaak tot het uitbreiden van de kennis van specifieke onderwerpen was afhankelijk van diens toekomstige loopbaan.²⁴⁴ Desondanks behoorde een groot aantal onderdelen van de geschiedenis tot de algemene ontwikkeling.

Om te beginnen aardrijkskunde, want kennis van de opbouw van de wereld is een voorwaarde voor het begrip van de gebeurtenissen die er hebben plaatsgevonden. Voor studie van de klassieke geo-

grafie raadde Vossius de editie van Ptolemaeus door Mercator aan, voor de moderne geografie de *Thesaurus* van Ortelius. Korte beschrijvingen van de wereld konden bij Strabo worden gelezen, aangevuld met de beschrijvingen uit het geografische handboek van Bertius, de *Theatrum* van Ortelius of de *Atlas* van Mercator over latere ontdekkingen. Voor de moderne tijd verwees Vossius naar de werken van Glareanus en Cluverius. Het laatste is niet verwonderlijk: de Duitser Philippus Cluverius (1580-1622) had in Leiden gestudeerd, was een persoonlijke vriend van Vossius, en zijn kwaliteiten als aardrijkskundige hadden hem in 1616 in Leiden een benoeming tot *geographus academiae* opgeleverd.

Thysius bezat geen editie van de *Tabulae geographicae* van Ptolemaeus, maar wel van de *Theatrum geographiae veteris* van Petrus Bertius (1565-1629), waarvan het eerste deel aan de aardrijkskunde van Ptolemaeus is gewijd, inclusief reproducties van diens kaarten gemaakt door Gerardus Mercator (1512-1594).²⁴⁵ Een exemplaar van de *Thesaurus* van Abraham Ortelius (1527-1598) in quarto kocht hij in 1648 uit de veiling van de boeken van Christiaan Rompf, maar behoort niet tot de collectie die hij in 1653 naliet. Thysius bezat een exemplaar van de *Rerum geographicarum* van Strabo in een editie van Isaac Casaubon (1559-1614); het geografische handboek van Bertius onder de titel *Tabularum geographicarum contractarum libri* ontbreekt in zijn collectie.²⁴⁶ Hij had geen *Atlas* van Mercator, maar wel het vierdelige *Theatrum orbis terrarum, sive Atlas novus* van Joan Blaeu, in rood leer gebonden, en aangeschaft voor de enorme som van 83 gulden.²⁴⁷ De atlas is helaas niet in de bibliotheek terechtgekomen, in plaats daarvan is door de curatoren in 1686 de elfdelige *Atlas maior* van Blaeu aangekocht.²⁴⁸ De handzame *Introductionis in universam geographiam* [...] *libri VI* van Philippus Cluverius is ten slotte wel in de collectie van Thysius terug te vinden, maar *De geographia liber unus* van Henricus Glareanus (1488-1563) niet.²⁴⁹

Na de aardrijkskunde moest de studie van geschiedenis volgens Vossius worden voortgezet met een inleiding in de chronologie. Te beginnen met

Opus chronologicum novum van Ubbo Emmius (1547-1625), een werk dat ontbreekt in de bibliotheek van Thysius. Met de opvatting van Vossius dat voor de studie van data beter moderne auteurs kunnen worden geraadpleegd was Thysius het blijkbaar eens, want ook de klassieke auteurs Zonaras en Eusebius die Vossius in dit kader noemde, behoren niet tot zijn collectie. Die was overigens bijzonder uitgebreid waar het de chronologie betreft, met maar liefst 35 titels in 26 verschillende banden. De moderne werken die door Vossius worden aangeraden, bevinden zich wel in de collectie van Thysius: de *Index chronologicus* van Abrahamus Bucholzerus (1529-1584), het *Opus chronologicum* van Sethus Calvisius (1556-1615) en de *Chronicon* van Johannes Cario (1499-1537) in de editie van Philippus Melancthon (1497-1560).²⁵⁰ Het baanbrekende werk op het gebied van de chronologie, het *Opus de emendatione temporum* van Joseph Scaliger (1540-1609) noemde Vossius vreemd genoeg niet, maar Thysius bezat wel een exemplaar.²⁵¹

Hierna kon de studie van de geschiedschrijving een aanvang nemen. De beste introductie tot de kerkelijke geschiedenis, afgezien van de Bijbel, was volgens Vossius de *Sacra historia* van Sulpicius Severus (ca. 363-420). Dankzij zijn inspanningen werd het werk sinds 1625 door het lesprogramma van de 'Schoolordre' voorgeschreven aan de leerlingen van de Latijnse scholen in Holland. De editie in de bibliotheek van Thysius is dan ook gedrukt in opdracht van de Staten van Holland, een cadeau van zijn toenmalige docent Johannes Rampius.²⁵² Van de oudere auteurs adviseerde Vossius Flavius Josephus (37-100) te lezen, auteur van *De antiquitatibus Judaicis*, waarvan Thysius niet minder dan drie edities bezat; bovendien Eusebius Pamphilus (ca. 260-339), de kerkvaders Socrates (ca. 380-450), Theodorus (ca. 393-460) en Evagrius (ca. 536-600), wier werken zijn opgenomen in de bibliotheek van Thysius in de vorm van twee omvangrijke bloemlezingen.²⁵³ Vossius vervolgde zijn opsomming met drie negende- en tiende-eeuwse auteurs: Anastasius, Pseudo-Luitprandus en Abbo, en besloot met de geschiedenis van de eerste pausen van Bartholomaeus Platina

(1421-1481). Van het werk van laatstgenoemde bezat Thysius twee verschillende edities.²⁵⁴

Het volgende onderdeel betreft de recente geschiedschrijving, vertegenwoordigd door auteurs als Sleidanus, Thuanus, Camden, Van Meteren en Bor. Alleen de *Nederlantsche oorloghen, beroerten, ende burgerlijke oneenicheyden* van Pieter Christiaansz Bor (1559-1635) is nooit door Thysius aangeschaft, een tekort dat na zijn dood door de curatoren van de *Bibliotheca Thysiana* is aangevuld.²⁵⁵ De andere werken die door Vossius werden genoemd heeft Thysius wel gekocht: *De statu religionis et reipublicae, Carolo quinto Caesare, commentarii* van Johannes Sleidanus (1506-1556); *Historiarum sui temporis ab anno Domini 1543 usque ad annum 1607* van Jacobus Augustus Thuanus (1553-1617); *Annales rerum Anglicarum et Hibernicarum* van William Camden (1551-1623).²⁵⁶ Het werk van Emanuel van Meteren (1535-1612) is aanwezig in zowel een vroege Latijnse editie uit 1598 onder de titel *Historia Belgica* als in een Nederlandse editie met de laatste aanvullingen: *Historie der Nederlandscher ende haerder naburen oorlogen ende geschiedenissen tot den jare 1612*.²⁵⁷

Daarna adviseert Vossius zijn lezers zich te wenden tot de geschiedschrijving over de Romeinse tijd, met name tot de werken van Florus, Eutropius, Aurelius Victor en vooral Livius. Thysius bezat drie edities van *Rerum Romanarum* van Lucius Annaeus Florus (ca. 74-130), een editie van de *Historiae Romanae brevium* van Sextus Aurelius Victor (ca. 320-390) en bovendien een bloemlezing in zakformaat van belangrijke passages uit de Romeinse geschiedenissen van de drie eerstgenoemde auteurs.²⁵⁸ Thysius kocht voor zijn bibliotheek twee edities van de verzamelde werken van Titus Livius (ca. 59 v.Chr.-17 n.Chr.), door Vossius niet alleen gewaardeerd om de kwaliteit van zijn geschiedschrijving, maar ook om zijn retorische vaardigheid.²⁵⁹ Van de moderne auteurs die over deze periode schreven noemde Vossius er drie: Pomponius Laetus (1428-1497), Baptista Egnatius (ca. 1478-1553) en Stephanus Pighius (1520-1604). Alleen Pighius is terug te vinden in de collectie van Thysius, met de *Annales Romanorum*.²⁶⁰ Voor de geschiedenis van de gebieden die niet tot het Romeinse

rijk behoorden, adviseerde Vossius de lezer zich allereerst te beperken tot de eigen landstreek, in zijn geval Holland. Daartoe verwees hij naar de annalen van Grotius en Dousa, aangevuld met de werken van Johannes a Leydis (?-1504), Johannes de Beke (veertiende eeuw) en Adrianus Barlandus (1486-1538). Daarvan zijn de *Bataviae Hollandiaeque annales* van Janus Dousa bij Thysius terug te vinden, evenals de *Historia veterum episcoporum Ultrajectinae sedis et comitum Hollandiae* van De Beke.²⁶¹ Vossius vermeldde ook de oude geschiedenis van Griekenland en het Midden-Oosten als een onderwerp van studie, maar heeft nagelaten daarvoor naar contemporaine historische literatuur te verwijzen. Thysius bezat wel enkele werken over de geschiedenis van het Midden-Oosten, met name van Turkije.²⁶²

Vossius besloot met het advies de belangrijkste geschiedenissen van de naburige volkeren te lezen, en gaf daarvoor de volgende lijst van titels. De *origines actibusque Getarum* van Jornandes (zesde eeuw) over de Gothen; De *gestis Langobardorum* van Paulus Diaconus (ca. 720-799) over de Langobarden; *Helmoldus'* (ca. 1120-1177) *Chronica Slavorum* over de Slaven; De *rebus gestis Francorum* van Paulus Aemilius (ca. 1455-1529); *Historiae de rebus Hispaniae* van Johannes Mariana (1536-1624); *Rerum Scoticarum historia* van George Buchanan (1506-1582); *Commentaria sive annales rerum Flandricarum* van Jacobus Meyerus (1491-1552); *Rerum Burgundicarum libri sex* van Pontus Heuterus (1535-1602); *Wolfgang Lazius'* (1514-1565) *Vienna Austriae*; *Saxonia* van Albertus Krantz (1448-1517); *Historiae Danicae libri* van Saxo Grammaticus (rond 1200); *Annalium Boiorum* van Johannes Aventinus (1477-1534); *Rerum Ungaricarum decades quatuor cum dimidia* van Antonius Bonfinius (1427-1503); en *Poloniae, gentisque et reipublicae Polonicae descriptionis* van Martinus Cromerus (1512-1589). Op vier na zijn al deze werken in de bibliotheek van Thysius aanwezig.²⁶³ Desondanks ontbreekt in zijn collectie alleen een geschiedenis van de Langobarden: de Franken, Spanjaarden en Oostenrijkers zijn wel degelijk vertegenwoordigd, alleen met andere titels en auteurs dan de door Vossius genoemde.

Het studieprogramma voor de beginnende his-

toricus wordt hiermee vooralsnog afgesloten. Vossius doorloopt met zijn opsomming grotendeels zijn eigen systematische indeling van onderwerpen waar de geschiedbeoefening zich mee bezighoudt. Hij beperkt zijn adviezen wel tot de 'menselijke geschiedenis', want hoewel de goddelijke en natuurlijke geschiedenis in het theoretische concept niet mogen ontbreken, wordt de praktische beoefening daarvan aan theologen en natuurwetenschappers overgelaten. Wat opvalt is dat Vossius hier geen aandacht besteedt aan de geschiedenis die de levens en verdiensten van individuele personen beschrijft. De genealogie, onderdeel van de 'menselijke geschiedenis', laat hij buiten beschouwing, maar ook de culturele geschiedenis, of zoals Vossius het omschreef de 'historia literaria sive scholastica'.²⁶⁴ Dit aspect van de geschiedschrijving is gewijd aan geleerden en hun geschriften, en aan ontwikkelingen in de wetenschappen en de kunsten. Daarmee vallen juist de belangrijkste culturele vernieuwingen uit de voorgaande eeuw buiten het historische curriculum van De *studiorum ratione*. Dat het hier om een vrij conservatief overzicht gaat, blijkt bovendien uit de ouderdom van de boeken: zeventiende-eeuwse geschriften zijn in zijn lijst veruit in de minderheid.

De overeenkomsten tussen de lijst van Vossius en de eigendommen van Thysius zijn voldoende substantieel om te kunnen stellen dat Thysius op de hoogte was van wat een beroepshistoricus als Vossius beschouwde als een goed gesorteerde historische bibliotheek. Waarschijnlijk heeft die kennis dan ook een rol gespeeld bij het samenstellen van de collectie geschiedenisboeken. Maar om vast te stellen in hoeverre Thysius' interesse voor het verleden zich verder uitstreckte dan de wens om een 'goed gesorteerde historische bibliotheek' te bezitten, kan een nadere beschouwing van enkele onderdelen van deze bibliotheek uitkomst bieden.

Oudheidkunde

Vossius raadde de lezers aan om voornamelijk boeken te lezen die behoorden tot wat hijzelf *historia*

justa ofwel 'ware geschiedenis' had genoemd: verhalende politieke geschiedschrijving, bestemd om tijdloze morele waarden over te brengen. Maar hij onderscheidde ook nog twee andere vormen van geschiedenis. Enerzijds de *memoriae*, ofwel chronologische opsommingen van schriftelijke historische gegevens waarin geen causaal verband of interpretatie was aangebracht. Anderzijds de *antiquitates*, waarmee allerlei uit het verleden overgeleverde fragmenten werden bedoeld, niet in de vorm van verhalende tekst, maar in de vorm van inscripties, medailles, munten, beeldhouwwerken en resten van gebouwen of voorwerpen. Voor een historicus die ervan overtuigd was dat ware geschiedenis een filosofische functie vervulde, waren de *antiquitates* van ondergeschikt belang.²⁶⁵

Deze overtuiging deelde Vossius met de meeste andere beoefenaren van *Artes historicae* uit de zestiende en zeventiende eeuw.²⁶⁶ De *antiquitates* waren al sinds de oudheid onderwerp van studie, en genoten in de tijd van Vossius opnieuw veel belangstelling. Desondanks beschouwden de traditionele historici, noch de oudheidkundigen die zich met deze studie bezighielden publicaties over dit onderwerp als echte geschiedschrijving. Al vanaf de eerste Griekse geschiedschrijvers had de oudheidkunde zich ontwikkeld tot een aparte discipline, toen een verhalend verslag van politieke en militaire gebeurtenissen onder invloed van het werk van Thucydides de maatstaf werd voor wat onder 'echte' geschiedenis werd verstaan. Thucydides' voorganger Herodotus, die zich interesseerde voor alle aspecten van het land waarover hij schreef, en daarvoor ook een veelheid van bronnen gebruikte, kreeg veel minder navolging.²⁶⁷

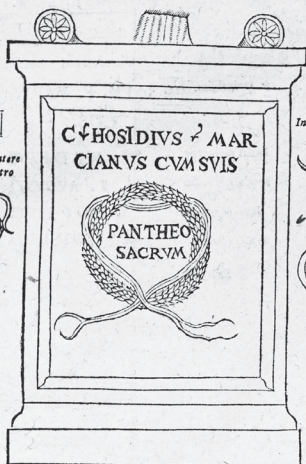
De *antiquitates* ontleenden hun naam aan het belangrijkste werk van Romeinse oudheidkunde, geschreven door Marcus Terrentius Varro (116-27 v. Chr.) onder de titel *Antiquitates rerum humanarum et divinarum*. Het boek is een thematisch overzicht van aspecten van het Romeinse rijk door de eeuwen heen, op het gebied van politiek, religie, zeden en gewoonten, topografie en tijdrekening, gereconstrueerd op basis van allerlei gegevens uit het ver-

leden. Uit het werk zijn alleen fragmenten bewaard gebleven, het grootste deel is in de Middeleeuwen verloren gegaan. Maar dit heeft een herleving van de oudheidkunde in de Renaissance niet in de weg gestaan. Onder de eerste beoefenaars bevond zich in die periode Flavio Biondo (1392-1463), die het leven van de Romeinen thematisch beschreef in zijn boek *Roma triumphans*. Hij wijdde hoofdstukken aan *antiquitates publicae, privatae, sacrae, et militares* ofwel staatsinrichting, dagelijks leven, godsdienst en krijgsbedrijf; een indeling die de standaard zou worden in latere oudheidkundige handboeken.²⁶⁸

De hernieuwde interesse voor oudheidkunde was in de eerste plaats voortgekomen uit noodzaak. Om tot voorbeeld voor het heden te kunnen dienen, moest de oudheid in detail worden bestudeerd en begrepen. Kennis van de antieke samenleving was nodig om de inhoud van de zorgvuldig in originele staat teruggebrachte klassieke teksten te doorgronden.²⁶⁹ En scepsis over het waarheidsgehalte van traditionele geschiedkundige geschriften, vanwege hun onderlinge tegenstrijdigheid of bevooroordeelde auteurs, vergrootte het belang van feitelijke, verifieerbare kennis over het verleden. Maar hoewel de studie van de oudheidkunde misschien vanuit dergelijke praktische overwegingen in gang was gezet, heeft de geestdrift van de beoefenaars ervoor gezorgd dat het daarbij niet is gebleven.²⁷⁰ De reikwijdte van de onderwerpen, de interesse voor elk detail, en uiteindelijk het inzicht dat het vergaren van kennis een doel op zich kon zijn, zorgde ervoor dat de oudheidkunde zou uitgroeien tot een individuele discipline, niet slechts tot hulpwetenschap.

Voor een boekenverzamelaar als Thysius moet de oudheidkunde een aantrekkelijk onderwerp zijn geweest. Het is moeilijk vast te stellen hoeveel titels uit zijn bibliotheek door hem zelf als oudheidkundig werden beschouwd, bij gebrek aan contemporaine criteria voor wat tot het genre gerekend mag worden. Maar het waren er zeker meer dan honderd.²⁷¹ Een voor de hand liggende reden voor het hoge aantal is dat oudheidkundige publicaties de studie van klassieke teksten konden ondersteunen, waarvan er

Roma in domo Laurentij Vellai, ad forum
piscarium, ara marmorea.

1
In latere
dextro

In latere sin-
istro.

PANTHEI

Brixia in regione transpadana
in ara.

2 DIIS. DEABVS
OMNIBVS
VETVRIVS. L. L
SECVRIVS
PRO. SE. SVISQ.

Hac duo à Pighio accepti,
religiosa huiusmodi vidi.

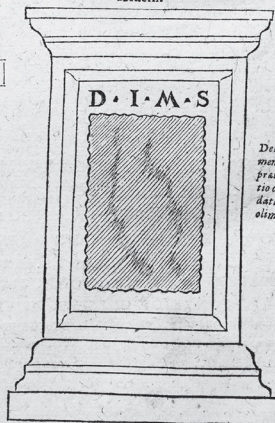
Repertum Romae in vinea Huberti Strozze
in Caelio monte.

3 DIIS. DEABVS
PENATIBVS
FAMILIARIBVS
ET. IOVI. CETERIS
VE. DIIBVS

In vinea Card. Carpen. in Quirinali.
In ara marm. reperta prius in Auentino.

4 In tympano
MATES. D.
Insculptum est Iouis nubiferi caput cum pectore,
& sub eo aquila expansis alis subvolans
subsequitur,
I. O. M
IVSSA
OCTAVIA. SVCESSA. P
In utroque latere est aquila, iustro ramum,
vnguilus fulmen tenens.

Ibidem.

Dedicatiois no-
men & quicquid
praeter ea huius
titio continetur,
data opera tam
olim erisum fuit.

Ibidem, est altera ara marmorea.

In cuius fronte habentur res singulares litera.

5 I. O. M
Et subest aquila, fulmen vnguilus tenens.
In latere dextro pendet capreolus & fistula
quina inter se compacta, flantq; in medio
foces duae ardentes.
In sinistro latere, rami duo laurci decussatim
positi sunt.
A tergo poculum est cum lance.

In aede S^{ci} Valentini ad forum Piscarium,
in ara marm.

6 ΔΙΙ ΠΑΤΡΙΩΙ
ΕΧ. ΟΡΑCVΛΟ

In domo Gentilis Delphinij ad forum Piscarium, columnella
marm. reperta prius in aede diui Stephani, in Caco, ubi & simia
& leones cum literis hieroglyphicis, quae nunc in Capitolio sunt:
unde coniectare licet fuisse ibi templum Seraphidis.

7

8

Titelpagina van
Roma sotterranea,
over de
Romeinse cata-
comben, uit
1632

► Afbeeldingen
van munten in
Imperatorum
Romanorum van
Jacques de Bie,
1627. De munt
met de pauw is
een zilveren
denarius, gesla-
gen in opdracht
van keizer Anto-
ninus Pius (86-
161), ter
nagedachtenis
van zijn overle-
den gemalin
Faustina I

in de bibliotheek veel aanwezig waren. Maar wat ook een rol gespeeld kan hebben, is dat veel boeken een hoge curiositeitswaarde hebben, resultaat van de brede belangstelling van de oudheidkundigen. Daarnaast was het feit dat zij zich bezighielden met fysieke overblijfselen uit het verleden, die konden worden afgebeeld, aanleiding voor publicatie van rijk geïllustreerde uitgaven. Dit kan de aantrekkingskracht van een groot aantal van deze boeken verklaren.

Als er sprake is geweest van een boek dat niet in de collectie mocht ontbreken, dan zal dat *Romanarum antiquitatum libri decem* van Johannes Rosinus (1551-1626) uit 1583 zijn geweest, het eerste boek dat in navolging van Varro een zo compleet mogelijk overzicht van de Romeinse samenleving trachtte te bieden, met in de titel een verwijzing naar de *antiquitates*. Thysius bezat een editie uit 1613.²⁷² Op het gebied van de epigrafie, de studie van inscripties, had Thysius het naslagwerk van Martinus Smetius (ca. 1525-1578) dat in 1588 postuum bij de Leidse Officina Plantinana was verschenen, aangekocht.²⁷³ Maar hij had ook een exemplaar van een nieuwe thesaurus met inscripties uit 1602, die in opdracht van Joseph Scaliger door Janus Gruterus was samengesteld – dit alles was gepubliceerd ten behoeve van het filologisch onderwijs aan universiteiten in Europa.²⁷⁴

Prachtig geïllustreerde boeken over het oude Verona, en over de spelen (*ludis circensibus*) van Onuphrius Panvinus (1529-1568) kocht Thysius van zijn neef Antonius Thysius jr., net als *Roma sotterranea*, de eerste uitgebreide studie van het christelijke Rome door Antonio Bosio (1575-1629).²⁷⁵ Hij bezat plaatwerken met afbeeldingen van ruïnes, grafzerken, en beeldhouwkunst, en had naslagwerken met de regeerperiodes van Romeinse bestuurders, de stambomen van vooraanstaande families en de chronologie van de geschiedwerken van Herodotus en Thucydides. Dit zijn alleen nog maar klassieke onderwerpen, de bibliotheek van Thysius bevat nog meer werken die zijn gepubliceerd nadat oudheidkundig onderzoek was toegepast op meer recentere periodes uit de geschiedenis.

Numismatiek

Tot de *antiquitates* die door oudheidkundigen werden bestudeerd, behoorden ook antieke munten en penningen. Al in 1514 publiceerde de Franse humanist Guilielmus Budaeus (1468-1540) zijn werk *De asse*, de eerste beschrijving van het muntenstelsel, de maten en gewichten van het Romeinse rijk. Het was lange tijd het standaardwerk over dit onderwerp en werd al tijdens het leven van Budé verschillende malen heruitgegeven. De drukkerij die was opgericht door Aldus Manutius in Venetië was verantwoordelijk voor een editie uit 1522, die werd opgedragen aan de boekenverzamelaar Jean Grolier. Een exemplaar van deze editie bevond zich sinds 1635 onder de boeken van Thysius.²⁷⁶

Dit boek had munten als betaalmiddel tot onderwerp, maar oudheidkundigen waren vooral geïnteresseerd in de afbeeldingen die op munten en penningen waren aangebracht. Afbeeldingen en inscripties leverden een rijkdom aan informatie over de periode waaruit de munten afkomstig waren. Die belangstelling voor de antieke wereld was aanleiding voor het ontstaan van talloze muntenverzamelingen en de gelijktijdige publicatie van gespecialiseerde literatuur. In de tweede helft van de zestiende eeuw verschenen belangrijke werken als *Le promptuaire de medailles* van Guillaume Rouillé (ca. 1518-1589), *Epitome du trésor* van Jacopo Strada (1515-1588), *Discorsi sopra le medagli de gli antichi* van Enea Vico (1523-1567), *Discorso sopra le medaglie* van Sebastiano Erizzo (1530-1585), en de *Dialogos de medallas* van de Spaanse humanist Antonio Agustín (1517-1584).²⁷⁷

Het typische numismatische boek uit deze periode is een geïllustreerde beschrijving van Romeinse munten, chronologisch opgebouwd, of geordend naar formaat of materiaal, gewoonlijk rijkelijk geïllustreerd met houtsneden of gravures van de munten in kwestie. Kunstenaars als Enea Vico, Jacques de Bie (ca. 1581-1640), en Hubertus Goltzius (1526-1583) maakten de afbeeldingen, die werden begeleid door korte biografieën van de afgebeelde gezagsdragers en hun familie. Een boek als *Imperatorum Romanorum à Iulio Caesare ad Heraclium usque numismata aurea* van De

Bie en Johannes Hemelarius (ca. 1570-1655) uit 1615 was een soort virtueel muntenkabinet, dat gebruikt kon worden als een gids voor de verzamelaar. Thysius had een uitgave van dit boek uit 1627 in de kast staan, en ook van de twee andere auteurs had hij werken in zijn bezit.²⁷⁸ Van Enea Vico bezat hij een editie uit 1619 van de *Discorsi*, die hij had gekocht in een convoluut met twee andere titels van dezelfde auteur: *Augustarum imagines* en *Ex libris XXII commentariorum in vetera imperatorum Romanorum numismata*.²⁷⁹ Hubertus Goltzius is in de bibliotheek het best vertegenwoordigd; Thysius was de eigenaar van een hele serie in leer gebonden prachtwerken van diens hand over antieke Griekse en Romeinse numismatiek.²⁸⁰

Andere boeken over de munten uit het Romeinse rijk werden geschreven door gespecialiseerde oud-

Sam. V. J. Goltz.

Titelpagina van
Julius Caesar van
Hubertus Golt-
zius, eerste deel
in een reeks
boeken met
levensbeschrij-
vingen van
Romeinse kei-
zers aan de hand
van munten,
1563

C·IVLIVS CAESAR
SIVE HISTORIAE
IMPERATORVM CAESARVMQVE ROMANORVM
EX ANTIQVIS NVMISMATIBVS RESTITVTAE
LIBER PRIMVS

ACCESSIT C·IVLII CAESARIS VITA
ET RES GESTAE
HVBERTO GOLTZ·HERBIPOLITA VENLONIANO
AVCTORE ET SCVLPTORE

BRVGIS FLANDRORVM
ANN·M·D·LXIII

heidkundigen, die munten gebruikten om aspecten van de antieke wereld te reconstrueren. Daartoe behoorde bijvoorbeeld Guillaume du Choul (ca. 1496-1560), die schreef over de religie in het Romeinse rijk en alle visuele uitdrukkingen daarvan – zoals gebouwen, kleding, goden en rituelen – voornamelijk op basis van de afbeeldingen op munten. Du Choul was zelf in het bezit van een muntenverzameling, zoals de meesten van de auteurs die publiceerden over numismatiek. Ook zijn boek, getiteld *Discours de la religion des anciens Romains* is door Thysius voor zijn bibliotheek aangeschaft.²⁸¹ In de inleiding van zijn *Dialogos de medallas* geeft Antonio Agustín, een geleerde Spaanse muntenverzamelaar, nog een andere reden waarom munten geschikt zijn als onderwerp van studie: vanwege de symbolische, emblematische betekenis van de afbeeldingen op de keerzijde van de munten. Hierdoor was de numismatiek behalve voor historici, kunstenaars en verzamelaars ook voor beoefenaars van de emblematiek interessant. Thysius bezat van het werk van Agustín een Italiaanse uitgave uit 1592, en daarnaast ook de Latijnse vertaling door Andreas Schott uit 1617. Bovendien bevatte zijn bibliotheek een groot aantal embleemboeken, waarin tal van op klassieke munten geïnspireerde afbeeldingen zijn opgenomen.²⁸²

Het mag duidelijk zijn dat Thysius een bijzondere belangstelling had voor de numismatiek. Zijn collectie boeken over dit onderwerp telde uiteindelijk zo'n dertig titels, grotendeels mooie uitgaven van gezaghebbende auteurs. Aanwijzingen over de manier waarop Thysius te werk ging bij het samenstellen van zijn bibliotheek zijn schaars, maar een van de zeer zeldzame brieven waarin hij kenbaar maakte welke boeken hij graag wilde hebben gaat over juist dit onderwerp. In 1649 schreef Thysius zijn vriend Job Ludolf in Rome een brief met een verzoek om voor hem een aantal boeken aan te schaffen:

Je vous prie de m'acheter quelques auteurs d'Italie, qui écrivent des medailles, comme Fulvius Ursinus *De familiis Romanis ex antiquis Nummismatibus*, R. 1577. *Meme Aenaei Vici*

*opera quae pertinent ad Numismata, et d'autres si vous en trouves des considerables, comme Hemelarii Numism. Aurea Imp., Gorlae dactylotheca, car je n'ay rien icy que Strada de Nu.*²⁸³

De boeken zijn uiteindelijk niet door Ludolf gekocht, hij had Rome al verlaten voordat de brief hem bereikte, maar Thysius is er toch in geslaagd een aantal titels uit de lijst te bemachtigen. Dat geldt niet voor de genoemde *Familiae Romanae* van Fulvius Ursinus (1529-1600) of de *Dactylotheca* van Abraham Gorlaeus (1549-1609), maar in december van hetzelfde jaar kocht hij wel de convoluut met werken van Enea Vico. In april 1650 kon hij ook de *Imperatorum Romanorum numismata aurea* van Hemelarius en De Bie aan zijn verzameling toevoegen. Uit dit voorbeeld blijkt dat Thysius niet alles wat hij wilde hebben ook daadwerkelijk wist te bemachtigen, het was niet altijd mogelijk een exemplaar te vinden dat te koop werd aangeboden, met name van oudere titels.

Maar in de brief aan Ludolf schreef Thysius niet alleen over boeken. Hij vroeg zijn vriend ook om eens uit te zien naar mooie prenten, van godinnen, paleizen of antiquiteiten – want die kon hij in Leiden niet krijgen. Om te vervolgen met 'aussi je vous prie de vous informer des medailles'.²⁸⁴ Munten en penningen waren de ideale verzamelobjecten voor de geleerde die geïnteresseerd was in de geschiedenis van de klassieke oudheid: handzaam, even authentiek als een inscriptie of standbeeld, en een rijke bron van informatie voor wie in staat was ze te identificeren. Thysius had Nicolaas Heinsius al eens om advies gevraagd over de aankoop van antieke munten. Daarop had Heinsius hem verteld dat *le antiquaire* van kardinaal Barberini te Rome in munten handelde, maar niet altijd even betrouwbaar was, en sindsdien hoopte Thysius dat Ludolf een manier wist om ze te kopen 'car je ne voudrois qu'un series de tous les Empereurs en suite, avec les boutiques qu'on use pour cela, soit en argent ou en cuivre'.²⁸⁵

Ludolf heeft hem niet kunnen helpen, maar Thysius wist zijn plannen uiteindelijk wel te realiseren. Het kasboek vermeldt onder zijn bezittingen:

medaillen en andere [...] van stuck tot stuck gespecificeert in een apart catalogue gehouden volgens de laeijen in het houte bibliotheek en in een lay van het [...] kamerrettjen berustende pro memorie en is de voors. somma so van die kosten A° 1652 geegaleert, bedragende alles te samen ses C [= honderd] gl. alsvoren.²⁸⁶

De munten waren niet in Italië aangeschaft, maar veel dichterbij huis. Een deel ervan is afkomstig uit de verzameling van Johannes de Laet. Bij zijn overlijden in 1649 liet deze Leidse geleerde een omvangrijke bibliotheek na, die op 27 april 1650 in Leiden werd geveild.²⁸⁷ Maar ruim een maand eerder bezocht Thysius de ‘verkoopinh van de rariteiten van de Laet’, waar hij getuige zijn kasboek een bedrag van f 159:8 ‘voor medaillen’ besteedde.²⁸⁸ In de veiling van de boeken kocht Thysius slechts één werk dat munten tot onderwerp had, maar niet lang daarvoor, op 4 april had hij in Den Haag bij een veiling die was georganiseerd door boekverkoper Johannes Verhoeve voor meer dan f 100 aan boeken over numismatiek gekocht, waaronder de reeds genoemde werken van Goltzius, De Bie, Vico en Du Choul. De voormalige eigenaar van de geveilde boeken is anoniem gebleven, maar het is niet ondenkbaar dat Thysius wist wie hij was.

Het netwerk van geleerden in Leiden, of meer algemeen in de Republiek der Letteren, zal Thysius vaker ten dienste zijn geweest, hoewel exacte aanwijzingen daarover ontbreken. Zeker is dat hij de Leidse hoogleraar theologie Friedrich Spanheim heeft gekend, aangezien die hem heeft voorzien van een aanbevelingsbrief ten behoeve van zijn Grand Tour door Frankrijk.²⁸⁹ De oudste zoon van Friedrich was Ezechiël Spanheim, slechts twee jaar ouder dan Thysius en woonachtig in Leiden sinds zijn vader in 1642 een aanstelling had bij de universiteit. Deze Ezechiël Spanheim zou uitgroeien tot de grondlegger van de moderne numismatiek.²⁹⁰ In 1651, twee jaar na de dood van zijn vader, keerde Ezechiël terug naar zijn geboorteplaats Genève waar hij een nieuwe betrekking had aanvaard. Zijn studie van de numismatiek

resulteerde in 1664 in de publicatie *Dissertatio de praesantia et usu numismatum antiquorum*, dat op dit gebied het standaardwerk zou worden.

Voor het vertrek naar Genève hebben de wegen van Thysius en Spanheim zich nog eenmaal gekruist. Op 20 december 1651 werd bij boekverkoper Wolter de Haes een veiling gehouden van 375 boeken van een anonieme eigenaar. Het was in Leiden alleen toegestaan boeken te veilen van overleden bezitters, maar De Haes heeft zich niet aan deze regel gehouden. Er is een exemplaar van de veilingcatalogus bewaard gebleven waarin op de titelpagina met pen de naam ‘Ezechiël Spanheim’ is bijgeschreven.²⁹¹ Thysius heeft deze veiling bezocht en er twaalf boeken gekocht (niets over numismatiek) voor een gezamenlijke prijs van f 19:5. Spanheim had in Leiden een collectie boeken verzameld die mogelijk te groot was om mee te nemen naar Genève, en vond de boekverkoper Wolter de Haes bereid om hem van dit probleem af te helpen.

Het boek van Spanheim over het ‘belang en gebruik van antieke munten’ werd een standaardwerk. De auteur beschouwde munten als historische bronnen, niet enkel als decoratieve illustraties. Munten uit de klassieke oudheid waren veel beter geconserveerd dan geschreven teksten uit die periode, minder subjectief ook, en de afbeeldingen vormden een aanvulling op de gebrekkige informatie uit geschreven bronnen.²⁹² Deze opvattingen waren in de tijd van Thysius niet nieuw, maar ook niet vanzelfsprekend, en waren nog niet op zo’n grondige en gedetailleerde manier vastgelegd als Spanheim dat heeft gedaan.

In de periode dat Spanheim zijn boek schreef, had de oudheidkunde al een lange ontwikkeling doorgemaakt, van hulpwetenschap tot zelfstandige

Portret van Ezechiël Spanheim door Pieter van Gunst, naar een schilderij van Benoît Arlaud

EZECHIEL

SPANHEMIUS

LIBER BARO, SEREN^{ISS} AC POTENT^{ISS} BORUSSORUM REGIS FRIDERICI MINISTER STATUS;
ET NUPER AD SEREN^{ISS} AC POTENT^{ISS} MAGNAE BRITANNIAE REGEM GULIELMUM III. NUNC
AD SEREN^{ISS} AC POTENT^{ISS} REGINAM ANNAM LEGATUS EXTRAORDINAR^{ISS} AN^{NO} D^{NI} MDCCIV.

*Ad placidas artes, et ad alta negotia natus
SRENNUS VIDI: Sic nitet ore senex.
Cuius in ingenio virtus Romana capace*

*Gestit, et sedem figere Graja Venus.
Di sanctum servate caput: Di velleri puro
Mollia longaevis addite fila colis.*
JASTA PROQUARIS.

discipline. Hoewel de oudheidkunde allereerst op de interesse van de humanisten mocht rekenen dankzij de toepassing ervan bij de verklaring van klassieke teksten, werd het onderzoek later uitgebreid tot andere aspecten van het verleden. Daartoe behoorde de geschiedenis van het vroege christendom, waarvoor de belangstelling groeide ten tijde van de Contrareformatie en werd gestimuleerd door de ontdekking van de catacomben in Rome in 1578. Daarnaast werd oudheidkundig onderzoek verricht naar andere oude beschavingen dan die van de klassieke Grieken en Romeinen, zoals die van volkeren uit het Midden-Oosten of Noord-Afrika, waaronder de Egyptenaren.²⁹³ In dit geval was de vondst van overblijfselen uit deze oude beschavingen vaak aanleiding voor onderzoek, in mindere mate de zoektocht naar een verklaring voor een historisch vraagstuk.

Als de klassieke beschaving buiten beschouwing wordt gelaten, ging de grootste belangstelling van de oudheidkundigen echter uit naar de ontstaansgeschiedenis van de eigen streek. Die werd gedreven door de interesse voor de oorsprong en identiteit van het volk en het land waarvan zij zelf deel uitmaakten. Geschreven bronnen, waaronder middeleeuwse kronieken, verzamelingen wetsteksten en oorkonden, werden van commentaar voorzien en in druk uitgegeven. Daartoe was het soms noodzakelijk oude talen te leren, zoals het Gotisch of het Angelsaksisch. Archeologische vondsten, oude voorwerpen en overblijfselen van bouwwerken werden bestudeerd en beschreven, met behulp van technieken die bij het klassieke oudheidkundige onderzoek waren ontwikkeld.

Dit resulteerde in de eerste plaats in bronnenpublicaties, zowel heruitgaven van geschreven teksten als beschrijvingen van fysieke bronnen. Een voorbeeld uit de numismatiek is het overzicht van alle op munten afgebeelde Franse koningen, in 1636 gemaakt door Jacques de Bie, die al eerder een vergelijkbaar overzicht van alle Romeinse keizersportretten had gepubliceerd. Het boek is getiteld *Les vrais portraits des rois de France*, en een exemplaar is in de

bibliotheek van Thysius terug te vinden.²⁹⁴ Maar het werk van de oudheidkundigen kwam het best tot zijn recht in een nieuw soort publicatie: de chorografie, ofwel de geografisch-historische beschrijving van een land of streek. Daarin is ruimte voor allerlei zaken die bepalend zijn voor de geschiedenis, waaronder ligging, bestuur, economie, bevolking, zeden en gebruiken, architectuur en nog veel meer. Een chorografie kan dienen als achtergrond of uitgangspunt van de traditionele geschiedschrijving waarin politieke ontwikkelingen centraal staan, maar op zichzelf kan zo'n tekst gelezen worden als een lofzang op de plaatselijke geschiedenis, het landschap en de cultuur. En zo werden chorografieën ook vaak geschreven, niet zelden in opdracht van de lokale gezagsdragers.²⁹⁵

Vaderlandse geschiedenis

Thysius was een groot liefhebber van geschiedenis van landen en streken, in welke vorm dan ook. Het aantal boeken in zijn bibliotheek dat behoort tot dit genre is aanzienlijk. De meeste onderwerpen die hier al ter sprake zijn gekomen, waaronder recht, geneeskunde en ook de klassieke geschiedenis, zijn disciplines die in de zeventiende eeuw aan de universiteit werden onderwezen. Dat Thysius publicaties over deze onderwerpen kocht voor zijn bibliotheek is niet meer dan vanzelfsprekend. Maar voor de aanschaf van werken over lokale geschiedenis moet hij andere redenen hebben gehad. De eenvoudigste verklaring is dat Thysius de mening van Vossius deelde, dat het lezen van geschiedenis over het algemeen 'nuttig is om goed en gelukkig te kunnen leven'. Maar het is ook mogelijk dat juist bij de aanschaf van 'geschiedenis van eigen land' persoonlijke voorkeuren een rol hebben gespeeld, bepaald door Thysius' woonplaats, religie en de herkomst van zijn familie.

Thysius bezat zeker 72 boeken die de geschiedenis van de Noordelijke of Zuidelijke Nederlanden tot onderwerp hebben.²⁹⁶ Ter vergelijking: het aantal boeken over Franse geschiedenis in zijn biblio-

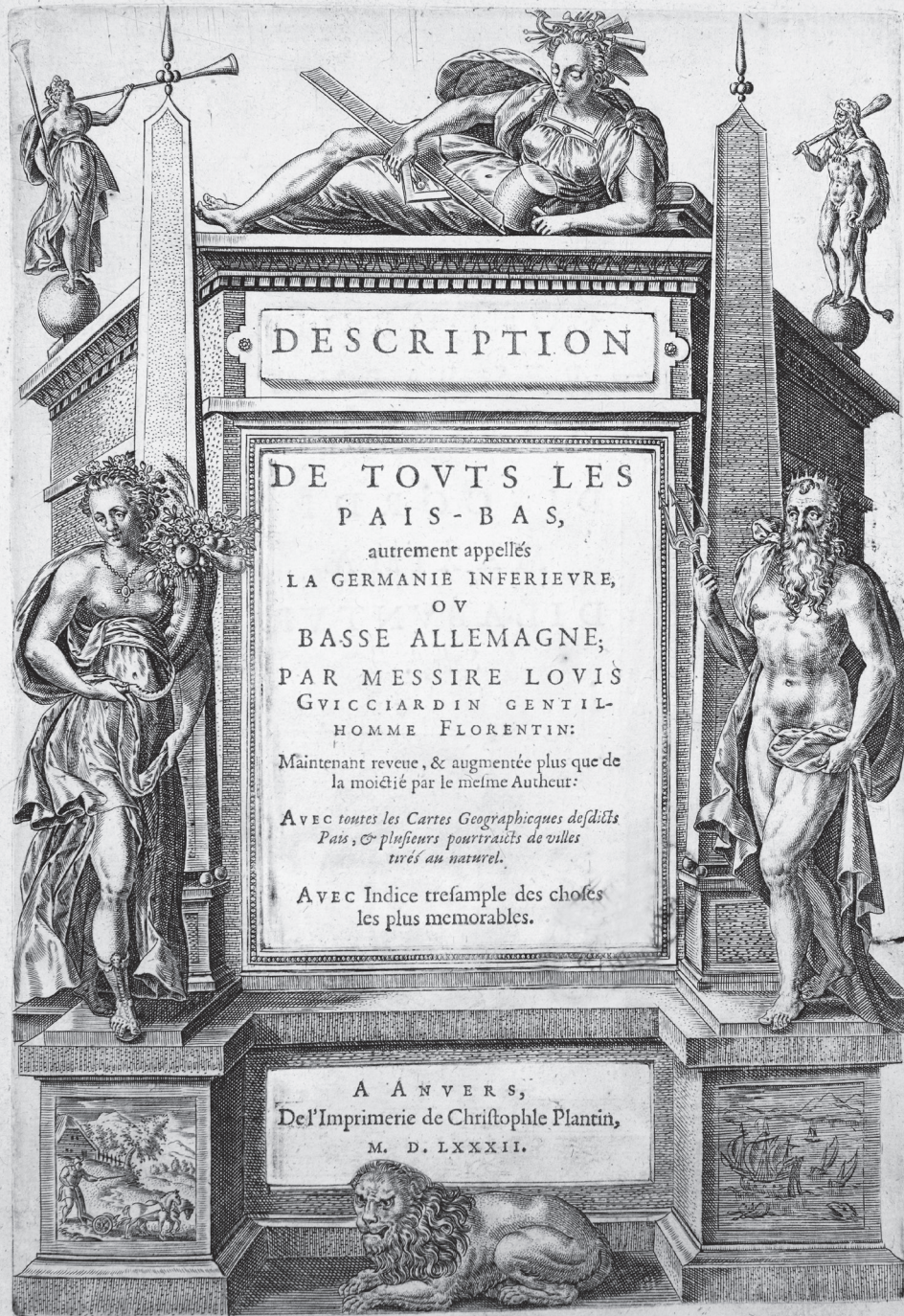
theek is min of meer gelijk, het aandeel Duitse geschiedenis is een derde kleiner, en het aandeel Engelse geschiedenis is twee derde kleiner. Bijna alle boeken over Nederlandse geschiedenis zijn geschreven in de zeventiende eeuw of in de laatste decennia van de zestiende, slechts een handvol boeken is ouder. De verdeling over de jaren van uitgave is heel gelijkmatig: 29 boeken dateren uit de periode 1626-1651, 26 uit de periode 1600-1625, elf zijn gepubliceerd tussen 1550 en 1599 en de laatste zes zijn ouder. Er is maar zelden sprake van een lange periode tussen het jaar waarin het boek is geschreven en het jaar van publicatie: Thysius bezat meestal een eerste uitgave. Een enkele keer is een werk pas decennia of langer na voltooiing van het manuscript in druk verschenen, zoals in het geval van een bronnenuitgave of een middeleeuwse kroniek. Oudheidkundig onderzoek naar het eigen verleden vond in de Republiek al plaats sinds het einde van de zestiende eeuw, maar de publicatie van bronnenedities van oude geschiedwerken zou pas honderd jaar later werkelijk op gang komen.²⁹⁷ Thysius bezat twee edities van de invloedrijke veertiende-eeuwse Hollands-Utrechtse kroniek van Johannes de Beke. De eerste is in 1612 gemaakt door Bernardus Furmerius (1542-1616), de tweede door Arnoldus Buchelius (1565-1641) en gepubliceerd in 1643.²⁹⁸ Volgens het kasboek heeft Thysius bovendien een exemplaar gekocht van de in 1650 door de Leidse hoogleraar Marcus Zuërius Boxhorn (1612-1653) uitgegeven Hollandse kroniek die aan de vijftiende-eeuwse drukker Jan Veldener wordt toegeschreven, maar die is niet in zijn bibliotheek bewaard gebleven.²⁹⁹ Middeleeuwse teksten waren nog nauwelijks in druk beschikbaar.

De historische werken uit de collectie van Thysius die dateren uit het begin van de zestiende eeuw behoren tot de eerste proeven van humanistische geschiedschrijving in de Nederlanden, zoals de Divisiechroniek van Cornelius Aurelius (1460-1531) uit 1517 en de Brabantse kroniek van Adrianus Barlandus (1486-1538) uit 1526.³⁰⁰ In de periode die volgde, tot en met de eerste helft van de zeventiende eeuw, kwam de humanistische geschiedschrijving in de

Nederlanden tot bloei, een ontwikkeling die begon met een aantal fundamentele veranderingen. De humanistische historici namen afstand van hun middeleeuwse voorgangers door niet of nauwelijks te vermelden welke van hun werken als bronnen waren gebruikt. Niet de bronvermelding moest zorgen voor autoriteit, maar de constructie van het betoog en gebruik van het elegante Neolatijn.³⁰¹ De historici stelden zich niet langer tot doel om het plan van God met de wereld te openbaren, maar om politiek en maatschappelijk denken te beïnvloeden met behulp van morele lessen uit het verleden, wat consequenties had voor de manier waarop de geschiedschrijving werd vormgegeven. De resultaten van oudheidkundig onderzoek kregen nu een plaats in de nieuwe geschiedschrijving, enerzijds omdat geschreven bronnen niet altijd voldoende informatie opleverden, en anderzijds omdat de oudheidkunde van dienst bleek te kunnen zijn bij het construeren van een door humanistische historici gewenste geschiedenis: die met een aantoonbare relatie tot de zo bewonderde klassieken.

De oorspronkelijke bewoners van de Nederlanden, die volgens de laatmiddeleeuwse geschiedschrijvers afstamden van de Trojanen, werden door de humanisten geïdentificeerd als Bataven. In de halverwege de veertiende eeuw herontdekte geschiedwerken van Tacitus werden de Bataven omschreven als een dapper volk dat een bondgenootschap onderhield met de Romeinen, en dat gedurende een kortstondige opstand tegen het Romeinse rijk had laten zien zich met de grote machthebber te kunnen meten. Het enige waarover de historici het niet eens konden worden, was de exacte locatie van het oude Batavia: elk gewest wilde er aanspraak op maken.³⁰² De 'Bataafse mythe', zoals het later is gaan heten, verleende een verzameling gewesten uiteindelijk een gezamenlijk roemrijk verleden, en een historisch recht op vrijheid en onafhankelijkheid, dat een grote rol ging spelen bij het uitbreken van de opstand tegen de Spaanse overheersing in 1568.³⁰³

De naam 'Batavia' is in de Bibliotheca Thysiana verschillende malen terug te vinden, onder meer in

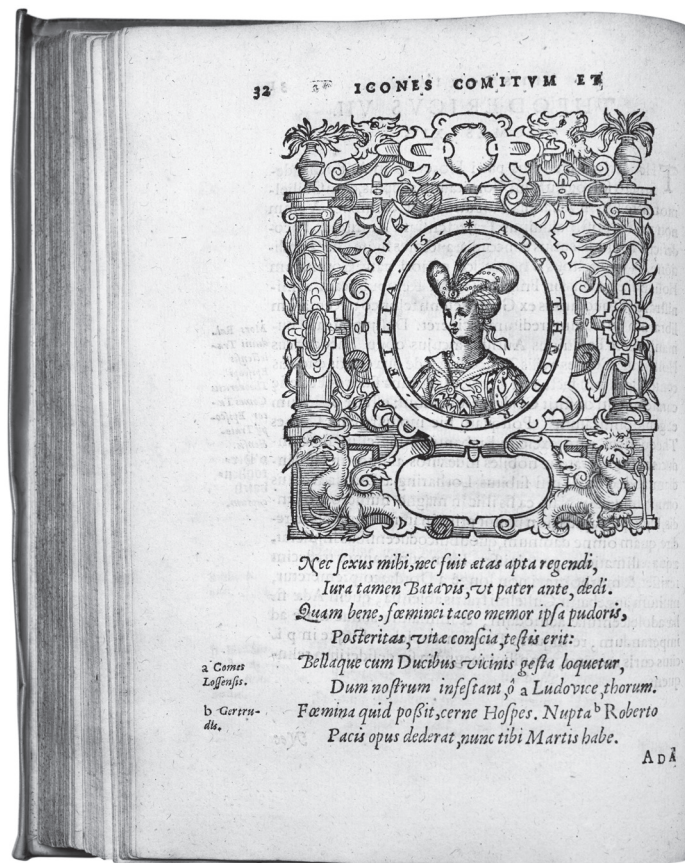

Titelpagina van
Description de tous
les Pais-Bas van
Lodovico Guic-
ciardini, 1582

► Gravin Ada
van Holland (ca.
1188-1234), afge-
beeld in Batavia
illustrata van
Petrus Scriverius, 1609

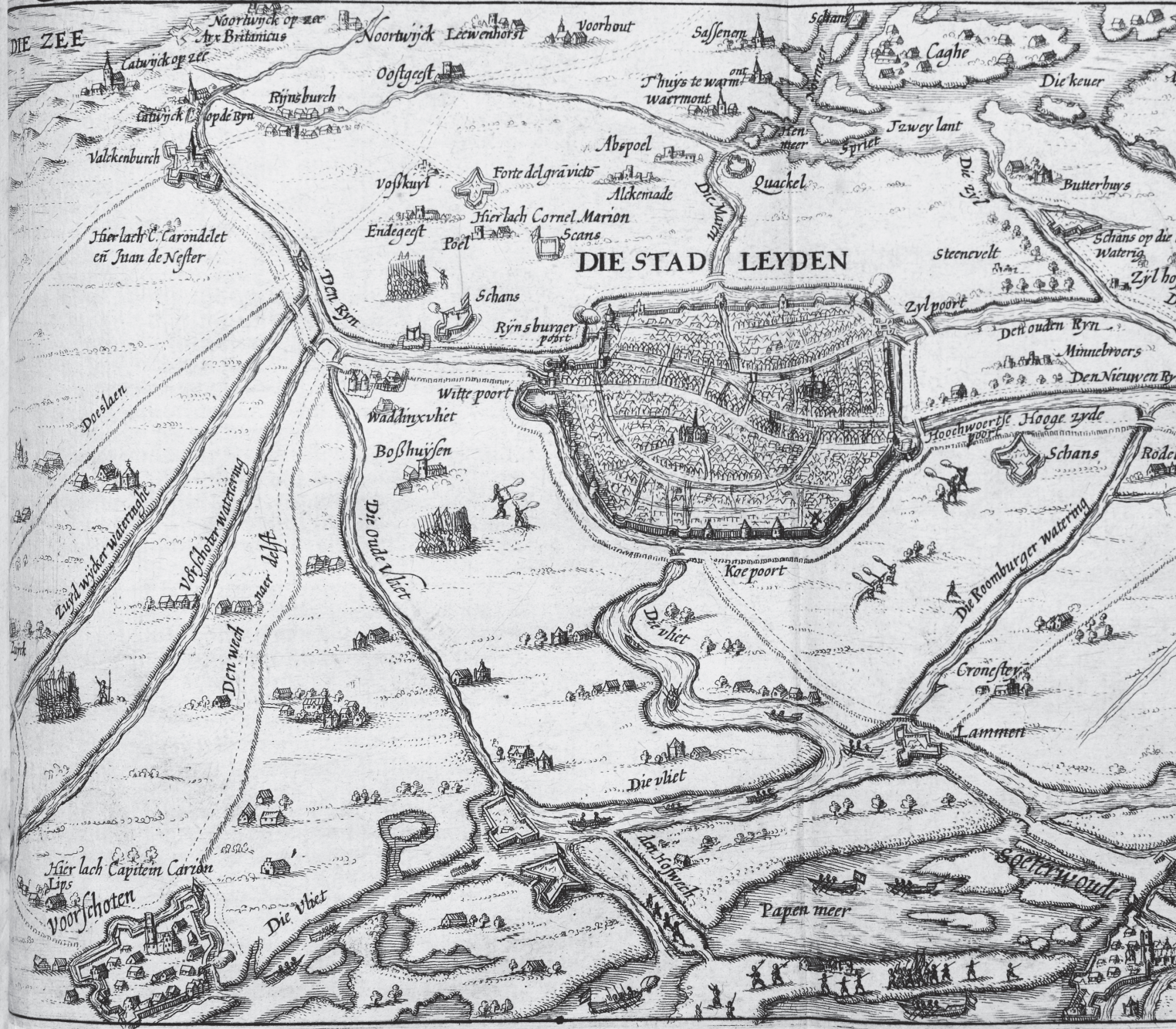
de titels van werken over het verleden van Holland. Hadrianus Junius (1511-1575) was in 1565 door de Staten van Holland aangesteld als geschiedschrijver, om een zo volledig mogelijke geschiedenis van Holland te schrijven. Zijn *Batavia* werd een chorografische beschrijving van het gewest, die een inleiding had moeten vormen op een verhalende geschiedenis.³⁰⁴ Het overlijden van Junius maakte een einde aan de plannen, en het boek werd in 1588 postuum gepubliceerd door Janus Dousa sr. (1545-1604), zijn opvolger als geschiedschrijver van de Staten van Holland. Die nam zich voor om het vervolg te schrijven. Dat verscheen in 1599 in de vorm van een dichtwerk, in 1601 gevolgd door een versie in proza met de titel *Bataviae Hollandiaeque annales*, die hij had geschreven in samenwerking met zijn zoon, eveneens Janus Dousa (1571-1596) geheten.³⁰⁵ *Batavia* was bovendien de titel van een in 1586 verschenen verzamelwerk van de Leidse hoogleraar Bonaventura Vulcanius (1538-1614), met nog ongepubliceerde historische traktaten van Cornelius Aurelius over het Bataafse verleden.³⁰⁶ Een veel omvangrijker en completer verzameling van zestiende-eeuwse teksten over de Bataven werd in 1609 gepubliceerd door de oudheidkundige Petrus Scriverius (1576-1660) onder de titel *Batavia illustrata*. Daarin was de hele historiografie rond het onderwerp afgedrukt, geïllustreerd met portretten van de Hollandse graven en van Bataafs-Romeinse bodemvondsten.³⁰⁷

De opzet van het boek van Hadrianus Junius laat zien dat de chorografie een onderdeel van de geschiedschrijving begon te worden, met het ontstaan van het inzicht dat de ligging van een land of streek, het bestuur, de zeden en gewoonten en de middelen van bestaan het verloop van de geschiedenis kunnen toelichten of verklaren. Maar beschrijvingen van cultuur, architectuur, oudheden en natuurschoon kunnen een geschiedenis ook verfraaien, omdat ze aantrekkelijk zijn om te lezen. Thysius bezat verschillende chorografieën van de Nederlanden, om te beginnen een Franse vertaling van de *Descrittione di tutti i Paesi Bassi* van Lodovico Guicciardini (1521-1589).³⁰⁸ De auteur was een Florentijnse edelman,

die een groot deel van zijn leven in de Zuidelijke Nederlanden had doorgebracht. Hij had zijn boek niet geschreven als een geleerde verhandeling, maar als informatieve kennismaking met de Nederlanden, oorspronkelijk bestemd voor Italianen. Junius vond het te oppervlakkig.³⁰⁹ Het boek werd desalniettemin ongekend populair, en van de oorspronkelijke editie uit 1567 verschenen vele herdrukken in zes verschillende talen.³¹⁰ Naast de werken van Junius en Guicciardini staan er in de bibliotheek van Thysius nog een paar andere chorografieën die een hele landstreek tot onderwerp hebben. Daaronder bevinden zich de *Historia Gelrica* van Johannes Isacius Pontanus (1571-1639), waarvan een chorografie van Gelderland deel uitmaakt, een beschrijving van Vlaanderen door Jacobus Marchant (1587-1648) en een van het graafschap Naumur (Namen) door Jean-Baptiste Gramaye (1579-1635).³¹¹

AFBEELDINGE VAN DE BELEGERINGE DER STAD LEYDEN GESCHIED

Kaart ter illustratie van het beleg van Leiden door de Spanjaarden in 1574, opgenomen in *Beschrijvinge der stad Leyden* van Jan Jansz Orlers

Stadsbeschrijvingen zijn in de bibliotheek iets beter vertegenwoordigd. Een werk dat absoluut niet mocht ontbreken is de *Beschrijvinge der stad Leyden* van Jan Jansz Orlers (1570-1646), een van de boeken die maatgevend zouden worden voor de ontwikkeling van het genre, dat bovendien Thysius' eigen woonplaats tot onderwerp heeft.³¹² Daarnaast stonden er in de kast stadsbeschrijvingen van Antwerpen door Carolus Scribanus (1561-1629), van Gent door de reeds genoemde Jean-Baptiste Gramaye, van Dendermonde door David Lindanus (ca. 1570-1638) en door Jacobus Maestertius (1610-1658) en ten slotte van Deventer door Jacobus Revius (1586-1658).³¹³ Wat opvalt is niet in de eerste plaats de voorkeur van Thysius voor een bepaald genre, maar het gegeven dat in de meerderheid van deze boeken een stad of streek in de katholieke, spaansgezinde Zuidelijke Nederlanden centraal staat. Thysius begon zelf serieus boeken te verzamelen in 1648, toen de inkt waarmee de Vrede van Munster was ondertekend nog niet was opgedroogd, en het onderwerp nog uitermate actueel was. Dat roept de vraag op of Thysius zich bij de aanschaf van geschiedwerken heeft laten leiden door een religieuze overtuiging of politieke voorkeur, of door andere factoren. Dat Thysius' familie afkomstig was uit de Zuidelijke Nederlanden kan voor zijn interesse bepalender zijn geweest dan hun gedwongen vertrek uit Antwerpen in 1585.

Van de 72 boeken in de bibliotheek die de geschiedenis van de Nederlanden tot onderwerp hebben, zijn 36 geschreven door protestantse historici, of door auteurs die afkomstig zijn uit een protestantse omgeving – met name de Noordelijke Nederlanden. Daar staat tegenover dat dertig boeken een katholieke auteur of achtergrond hebben.³¹⁴ Daarnaast valt op dat de Opstand onderwerp is van een derde van het totale aantal boeken, en dat er nog veel meer boeken zijn waarin deze een rol speelt. Dat is gedeeltelijk te verklaren doordat geschiedschrijvers die schreven over deze periode moesten onderkennen dat de Opstand de politieke en in zekere mate ook de religieuze verhoudingen gedurende een kleine eeuw had bepaald. Dat neemt niet weg dat Thy-

sius er bewust voor heeft gekozen werken over dit onderwerp aan te schaffen.

De Opstand behoort niet enkel tot de geschiedenis van de Nederlanden, maar was een internationale kwestie, die zeker niet enkel door Nederlanders werd beschreven. De eerste geschiedschrijvers waren Italianen, net als Guicciardini een van de eersten was geweest die een chorografie van de Nederlanden schreef.³¹⁵ De jezuïtische historicus Famiano Strada (1572-1649) schreef *De bello Belgico decas prima ab excessu Caroli V*, waarvan Thysius in zijn studietijd een exemplaar heeft gekocht dat niet bewaard is gebleven.³¹⁶ Wel bewaard is zijn exemplaar van de Franse vertaling van de *Relazioni* van kardinaal Guido Bentivoglio (1579-1644), net als Strada een geestelijke, die aan het begin van de zeventiende eeuw enige jaren als nuntius van de paus in Vlaanderen verbleef.³¹⁷ In de bibliotheek van Thysius staan werken over de Opstand van Emanuel van Meteren, Everhard van Reyd (1550-1602), Johannes Meursius (1579-1639) en Dominicus Baudius (1561-1613), maar ook van Gabriel Chappuys (ca. 1546-1613), Erycius Puteanus (1574-1646) en Pontus Heuterus. Er staan verslagen van het beleg van steden, waaronder Breda, Den Bosch en Oostende, een lijkrede op de Spaanse koning Filips III en verslagen van de intocht van aartshertog Ferdinand van Oostenrijk in de Zuidelijke Nederlanden. Weinig auteurs hebben de periode vanaf het Twaalfjarig Bestand beschreven, en maar één boek gaat over de Vrede van Munster. Dat is het *Verhael van de Nederlantsche vrede-handeling* van Lieuwe van Aitzema (1600-1669).³¹⁸ Voor de meeste historici was het blijkbaar nog onmogelijk voldoende afstand te nemen van het onderwerp om er in algemene termen over te kunnen schrijven. Thysius lijkt op een andere manier te ontkomen aan de suggestie van partijdigheid: door zo min mogelijk keuzes te maken die een voorkeur verraden.

In het kader van de vaderlandse geschiedenis mogen ten slotte de pamfletten uit de collectie van de Bibliotheca Thysiana niet ongenoemd blijven.³¹⁹ Pamfletten uit de eerste helft van de zeventiende eeuw hadden in de meeste gevallen politieke of poli-

tiek-religieuze kwesties in de Nederlanden tot onderwerp, waaronder de Opstand, de vredesonderhandelingen en de Reformatie.³²⁰ Vaak geschreven naar aanleiding van recente gebeurtenissen, vormen pamfletten een soort geschiedenis in wording. De collectie pamfletten in het bezit van de bibliotheek is tegenwoordig enorm groot, zo'n 16.000 titels, een veelvoud van het aantal boeken. De meeste zijn niet door Thysius aangeschaft, want twee derde is gedrukt na zijn dood. Het is helaas onmogelijk op basis van zijn archief te reconstrueren welke pamfletten tot zijn eigen verzameling behoorden, omdat hij deze aankopen niet in het kasboek heeft genoteerd. In de catalogus van Petit, waarin de pamflettencollectie is beschreven, staan 1.400 titels die zijn gepubliceerd van 1648 tot en met 1653, in de jaren dat Thysius actief was als verzamelaar. Dat zou bijna de complete productie uit die periode moeten zijn.³²¹

De indrukwekkende omvang is meer dan voldoende reden om de pamflettencollectie hier te noemen, maar het is ook de omvang die het moeilijk maakt er zinvolle uitspraken over te doen. Een kleine, door Thysius goed gedocumenteerde collectie was minder indrukwekkend geweest, maar had waarschijnlijk wel meer inzicht kunnen geven in zijn verzamelgedrag. Toch is het niet helemaal onmogelijk daarover iets te zeggen, want Thysius' belangstelling voor actuele kwesties blijkt niet alleen uit zijn pamflettenverzameling, maar ook uit zijn brieven aan zijn in het buitenland verblijvende vriend Job Ludolf. De verslagen die Ludolf hem stuurde van alles wat hij meemaakte tijdens zijn reizen door Europa, begon Thysius na enkele jaren te beantwoorden met informatie over kwesties die zich in en rond de Nederlanden afspeelden. In augustus 1650 schreef hij Ludolf over het geschil tussen stadhouder Willem II en de stad Amsterdam, in juli 1651 over het dispuut tussen de prinsessen van Oranje, in september over de opvolging van Cats als raadspensio-naris en over de politieke onrust in Frankrijk, en in 1652 werd zijn aandacht volledig in beslag genomen door de oorlog met Engeland.³²² Over de meeste onderwerpen die Thysius in zijn brieven ter sprake

bracht zijn pamfletten verschenen, en het is zeer waarschijnlijk dat een deel van zijn kennis daaruit afkomstig is. Dat bewijst een pamflet over de doop van prins Willem III op 15 januari 1651, waarop notities in zijn handschrift zijn terug te vinden.³²³ Van deze gebeurtenis heeft Thysius op 26 januari 1651 in zijn brief aan Ludolf uitgebreid verslag gedaan.

Of Thysius pamfletten beschouwde als een vorm van geschiedschrijving is moeilijk vast te stellen. De beslissing om pamfletten te bewaren en niet na lezing weg te gooien veronderstelt dat ze hun waarde voor hem tot op zekere hoogte behielden, ook als het onderwerp niet meer actueel was. Anderzijds zijn er in het kasboek of de oudste catalogus nauwelijks verwijzingen naar pamfletten terug te vinden, wat doet vermoeden dat ze niet werden beschouwd als een volwaardig onderdeel van een bibliotheekcollectie. Misschien kan een geduldige zoektocht naar meer gebruikerssporen van Thysius in de pamflettencollectie leiden tot een antwoord.

Geschiedenis was geen duidelijk door de grenzen van een gespecialiseerde beroepsgroep of universitaire studie afgebakend genre. Daardoor kan moeilijk worden gesteld dat er boeken zijn die in een historische bibliotheek niet mochten ontbreken, of die daarin niet thuishoren. De aard van een collectie boeken over geschiedenis was meer dan bij medi-

cijnen of rechten afhankelijk van de interesse van de verzamelaar. Elke interesse die leidt tot welsprekendheid, kennis, de mogelijkheid om een weloverwogen mening te vormen, kortom in de woorden van Vossius tot 'geluk', is in principe gerechtvaardigd.

In dit hoofdstuk is de theorie van de geschiedschrijving besproken, het ontstaan van een kritische methode en de opkomst van het bronnenonderzoek dankzij de oudheidkunde. In meer concrete zin zijn daarbij ter sprake gekomen: de praktische aanwijzingen van een hoogleraar, tastbare geschiedenis in de vorm van een muntenverzameling en de uitdrukking van persoonlijke voorkeuren bij het verzamelen van lokale geschiedenis. Er zijn nog veel meer onderwerpen en invalshoeken te bedenken die licht kunnen werpen op onderdelen van de historische collectie van Thysius, of die inzicht kunnen bieden in de collectie historische boeken als geheel. Door de enorme variatie in onderwerpen en de veranderingen in de manier waarop geschiedenis werd gelezen en geschreven halverwege de zeventiende eeuw zijn stellige conclusies daarover niet mogelijk. Afgezien van de constatering dat elk boek waarin het verleden een grote rol speelt in principe een plaats verdient in een breed georiënteerde historische collectie. Wat betekent dat in die collectie nooit te veel boeken kunnen staan.